

TAIKYTINOS TEISĖS PASIRINKIMO DARBO TEISINIUOSE SANTYKIUOSE GALIMYBĖS PAGAL „ROMA I“ REGLAMENTĄ

Justinas Usonis

Socialinės politikos institutas
Telefonas +370 686 16373
Elektroninis paštas justinas@usonis.lt

Augustina Martinėlytė

Teisininkė
Elektroninis paštas martinelytea@gmail.com

Pateikta 2014 m. liepos 2 d., parengta spausdinti 2014 m. rugsėjo 18 d.

doi:10.13165/JUR-14-21-3-01

Įvadas

2009 m. gruodžio 17 d. įsigaliojo svarbus tarptautinės privatinės teisės aktas – Europos Parlamento ir Tarybos reglamentas (EB) Nr. 593/2008 dėl sutartiniams santykiams taikytinos teisės (toliau – Roma I reglamentas)¹. Remiantis šiuo reglamentu buvo sukurtos bendros Europos Sąjungos (ES) kolizinės normos, taikytinos reglamento aprėpiamiems sutartiniams santykiams. Įsigaliojus reglamentui ES valstybių narių nacionalinės tarptautinės privatinės teisės normos pakeičiamos reglamento normomis jų taikymo apimtimi, nes reglamentas nustato teisės normas, kurios be

---

1 OL, 2008 L 177. Netaikomas Jungtinei Karalystei ir Danijai. Joms ir toliau taikoma Romos konvencija.

vidaus teisės akto sureguliuoja teisės subjektų teises ir pareigas. Roma I reglamentas pakeitė 1980 m. birželio 19 d. priimtą Romos Europos ekonominės bendrijos sutartį dėl sutartiniam santykiams taikytinos teisės (toliau – Romos konvencija)².

Šiame straipsnyje visas dėmesys skiriamas **darbo sutartims** taikytinos teisės problemoms, kylančioms dėl augančio darbuotojų tarptautinio judėjimo. Individualioms darbo sutartims įtvirtintas specialus taikytinos teisės nustatymo režimas skirtingų valstybių teismuose taikomas nevienodai. Svarbu ir tai, kad po Roma I reglamento įsigaliojimo pasikeitė taikytinos teisės nustatymo individualioms darbo sutartims mechanizmas, o tai reiškia naujų reglamento taikymo problemų nacionaliniuose teismuose pradžią bei Teisingumo Teismo praktikos plėtojimą aiškinant reglamento nuostatas.

Straiptinio tikslas – išanalizuoti darbo santykių šalių galimybes pasirinkti individualioms darbo sutartims taikytiną teisę pagal Roma I reglamentą. Darbo santykiai ypatingi tuo, kad juose viena šalis visada yra tik fiziniai asmenys, kuriems labai svarbus įsipareigojimų šeimai aspektas, su tuo susijusi ir gyvenamoji vieta iš kurios darbuotojas dirba, vienodo požiūrio principo taikymas ir kitos garantijos. Be to, kiekviena valstybė turi sukūrusi tam tikrą savitą „nacionalinę“ socialinę apsaugą, kurios imperatyvių normų apribojimas sutartimi galėtų pabloginti darbuotojų garantijas. Dėl šių priežasčių darbo sutartims taikomos specialios taisyklės.

Pastarojo laikotarpio Lietuvos teisės mokslo darbuose atskiros mokslinės analizės dėl darbo santykiams taikytinos teisės, taip pat ir socialinės apsaugos teisiniams santykiams nebuvo atlikta. Anksčiau šias problemas nagrinėjo Balys Undzėnas³, Paulius Jurčys⁴. Užsienio literatūroje⁵ individualioms darbo sutartims taikytinos teisės

2 OL, 1980 L 266.

3 Undzėnas, B. Tarptautiniam darbo santykiams taikytinos teisės problema. *Jurisprudencija*. 2000, 16(8).

4 Jurčys, P.; Goldammer, Y. Romos I reglamento dėl sutartinės prievolės taikytinos teisės projektas: kita to paties medalio pusė? *Justitia*. 2008, 1(67).

5 Grušič, U. Should the connecting factor of the 'engaging place of business' be abolished in European private international law? *International and Comparative Law Quarterly* [interaktyvus]. 2013, 62(1) [žiūrėta 2014-01-30]. <<http://ssrn.com/abstract=2209425>>; Mankowski, P. Employment Contracts under Article 8 of the Rome I regulation. Ferrari, F.; Leible, S. *Rome I Regulation. The Law Applicable to Contractual Obligations in Europe* [interaktyvus]. 2009 [žiūrėta 2014-01-20]. <<http://books.google.com>>, p. 171; Symeonides, S. C. *Party Autonomy in Rome I and II from a Comparative Perspective* (October 24, 2010). Convergence and divergence in private international law - liber amicorum. Torga, M. *Party autonomy in private International law as a tool for converging national law* [interaktyvus]. 2013 [žiūrėta 2014-02-09]; <http://www.tf.vu.lt/dokumentai/Admin/Doktorant%C5%B3_konferencija/Torga.pdf>, p. 355; Vernooij, N. W. Rome I: an update on the law applicable to contractual obligations in Europe. *The Columbia Journal of European Law Online* [interaktyvus]. 2009, vol. 15 [žiūrėta 2014-04-14]. <<http://www.cjel.net/>>, p. 72; Zanobetti, A. *Employment contracts and the Rome convention: the Koelzsch ruling of the European court of justice* [interaktyvus]. 2011 [žiūrėta 2014-04-01]. <<http://legalresearch.westlaw.co.uk>>, p. 351; Świątkowski, A. M. *European Union Private International Labour Law*. Kraków: WUJ Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, 2012.

nustatymo pagal Roma I reglamentą problematika pradėta nagrinėti palyginti neseniai, kai Teisingumo Teismas pradėjo nagrinėti individualioms darbo sutartims taikytinos teisės nuostatų aiškinimo klausimus⁶. Iki tol užsienio teisinėje literatūroje buvo aptariamas taikytinos teisės darbo sutartims nustatymas pagal Romos konvenciją, tačiau, kaip minėta, reglamente įtvirtinti nauji kriterijai lėmė daug pokyčių tiek praktikoje, tiek teorijoje.

1. Šalių autonomijos principo pripažinimas ir vystymasis

Apskritai kalbant apie šalių autonomiją sutartiniuose santykiuose galima pasakyti, kad tai nėra naujas principas nacionalinėse bei tarptautinės teisės sistemose. Šalių autonomijos principas tarptautinėje privatinėje teisėje kyla iš plataus sutarties laisvės principo⁷. Sutarties šalys gali susitarti, kuri teisė reguliuos jų tarpusavio teises ir pareigas. Kitais žodžiais tariant, šalių pasirinkta teisė, įskaitant privalomąsias / imperatyvias nuostatas (*ius cogens*), pakeičia teisę, kuri nesant pasirinkimo būtų taikoma sutarčiai⁸. Šalių teisė pasirinkti taikytiną teisę tarptautinėje privatinėje teisėje atsirado kaip priešprieša *lex loci contractus* doktrinai, pagal kurią sutarčiai taikytina teisė tos valstybės, kurioje sutartis sudaryta⁹. Šiuolaikinėje kolizijų teisėje šalių teisė rinktis *lex contractus* buvo perkelta ir į valstybių nacionalinius teisės aktus bei susilaukė plataus tarptautinės bendruomenės pritarimo¹⁰.

Europoje šalių autonomijos principas dėl individualių darbo sutarčių, ir ne tik, pirmiausiai įtvirtintas Romos konvencijoje dėl sutartinėms prievolėms taikytinos teisės. 1972 metais buvo parengtas Konvencijos dėl sutartinėms bei nesutartinėms

6 Europos Teisingumo Teismo 2011 m. kovo 15 d. sprendimas byloje C-29/10 *Heiko Koelzsch prieš Liuksemburgo Didžiąją Hercogystę*, 2011 I-01595; Europos Teisingumo Teismo 2011 m. gruodžio 15 d. sprendimas byloje Nr. C-384/10 *Jan Voogsgeerd prieš Navimer SA*; Europos Teisingumo Teismo 2013 m. rugsėjo 12 d. sprendimas byloje C-64/12 *Anton Schlecker prieš Melitta Josefa Boedeker*.

7 Diamond, A. L. *Harmonization of private international law relating to contractual obligations* [interaktyvus]. 1986 [žiūrėta 2014-04-14]. <<http://books.google.com>> p. 233, 265.

8 Verhagen, H. L. E. The Tension Between Party Autonomy and European Union Law: Some Observations on Ingmar GB Ltd V Eaton Leonard Technologies Inc. *International and Comparative Law Quarterly* [interaktyvus]. 2002 [žiūrėta 2014-02-09]. <<http://journals.cambridge.org/action/displayAbstract?fromPage=online&aid=1521144>>, p. 135–154; Williams, P. R. The Eec Convention on the Law Applicable to Contractual Obligations. *International and Comparative Law Quarterly* [interaktyvus]. 1986 [žiūrėta 2014-02-12]. <<http://journals.cambridge.org>>, p. 1–31.

9 Zhng, M. Party Autonomy and Beyond: An International Perspective of Contractual Choice of Law. In *Emory International Law Review* [interaktyvus]. 2006, vol. 20 [žiūrėta 2014-02-12]. <<http://ssrn.com/abstract=1084331>>, p. 511.

10 Net ir kai kurios į Romos konvencijos *ratione loci* nepatenkančios valstybės siekė suderinti nacionalines kolizines normas su šiuo EB teisės aktu, cituojama pagal Jurčys, P.; Goldammer, Y., *supra* note 4.

prievolėms taikytinos teisės projektas¹¹. Tuo pat metu, kai buvo rengiama Romos konvencija, Europos Komisija rengė kitą tarptautinės privatinės teisės aktą, skirtą reguliuoti išimtinai su darbo teisiniais santykiais susijusias kolizijų sprendimų taisykles. 1976 metais buvo parengtas reglamento projektas dėl darbo sutartims taikytinos teisės Bendrijos teritorijoje¹². Reglamento projekte darbo sutarčiai taikytina teisė nustatoma pagal darbuotojo įprastą darbo vietą. Jūrininkams taikytina teisė nustatoma remiantis laivo vėliavos principu, darbuotojams, dirbantiems tarptautinio transporto srityje, taikoma teisė valstybės, kurioje yra įdarbinančios įmonės registruota buveinė, padalinys ar atstovybė, kurios įdarbina darbuotoją. Reglamento projekte nebuvo nuostatų, numatančių kriterijus, kuriais remiantis būtų nustatoma taikytina teisė, kai darbuotojas neturi įprastos darbo vietos. Reglamento projektas taip pat nenumatė „netaikymo“ sąlygos (angl. *escape clause*). Šalių valios autonomijos principas buvo ribojamas nustatant, jog tik tam tikri darbuotojai turi galimybę susitarti dėl taikytinos teisės. Tai aukštą kvalifikaciją turintys darbuotojai arba darbuotojai, kurių darbo pobūdis buvo ypatingas palyginti su kitais darbuotojais ir, pavyzdžiui, inžinieriai, programuotojai ir pan. Iš esmės šiame akte buvo atskirti profesionalūs bei kvalifikuoti darbuotojai (angl. *white-collar workers*) nuo paprastų darbininkų (angl. *blue-collar workers*)¹³. Kaip matyti, šios teisinės priemonės (konvencija ir reglamento projektas), pretenduojančios nustatyti kolizijų šalinimo būdus darbo teisiniuose santykiuose, nustatė iš esmės skirtingas taisykles. Akivaizdu, kad dviejų teisiųjų priemonių, skirtingai reguliuojančių tuos pačius teisinius santykius, priėmimas suponavo jų praktinio taikymo ir aiškinimo sunkumus bei tikras anomalijas¹⁴.

Roma I reglamentas įtvirtina dvigubą darbo sutartims taikytinos teisės nustatymo režimą. Pirma, kaip ir Romos konvencijoje, Roma I reglamente pirmenybė teikiama šalių autonomijai rinktis taikytiną teisę. Antra, reglamento nuostatose silpnesnė darbuotojo padėtis atsispindi kaip tiesioginis nurodymas, kad susitariančios šalys negali išvengti atitinkamų nacionalinių imperatyvių normų taikymo.

2. Šalių autonomijos principas darbo teisiniuose santykiuose pagal Roma I reglamentą

Roma I reglamente, kaip ir Romos konvencijoje, įtvirtinta, kad kilus teisės kolizijai darbo teisiniuose santykiuose, visų pirma, reikėtų remtis pagrindiniu susiejimo

---

11 Plačiau apie Romos konvencijos paruošiamuosius darbus žr. Świątkowski, A. M., *supra* note 5, p. 49–58. Taip pat Diamond, A. L., *supra* note 7.

12 OL, 1972, C49/26; Grušić, U. *The International Employment Contract: Ideal, Reality and Regulatory Function of European Private International Law of Employment* [interaktyvus]. 2012 [žiūrėta 2014-04-14]. <<http://etheses.lse.ac.uk/id/eprint/583>>, p. 51.

13 *Ibid.*

14 Heple, B. A., *supra* note 14, p. 39, 40–41.

kriterijumi – šalių autonomijos principu¹⁵. Šis principas suteikia darbo sutarties šalims pasirinkimo laisvę nustatyti sutarčiai taikytiną teisę.

Roma I reglamento 8 straipsnio 1 dalis numato, jog darbo sutarčiai taikoma pagal 3 straipsnį šalių pasirinkta teisė. Roma I reglamento, kaip ir Romos konvencijos, 3 straipsnyje įtvirtinta, kad sutarčiai taikoma šalių pasirinkta teisė ir kad pasirinkimas turi būti tiksliai išreikštas arba aiškiai parodytas sutarties sąlygomis ar bylos aplinkybėmis. Šalys gali pasirinkti visai sutarčiai ar tik jos daliai taikytiną teisę. Kaip matyti, šiose nuostatose nedetalizuojama bei neišskiriama, kokiais atvejais ir kurios valstybės teisę šalys gali pasirinkti. Todėl nuostatos dėl darbo sutarčiai taikytinos teisės pasirinkimo bei plati reglamento taikymo sritis suponuoja nemažai diskusinių klausimų:

- Ar darbo sutarties šalys gali pasirinkti bet kurios valstybės teisę, taikytiną sutarčiai?
- Ar būtina, kad tarp sutarties ir valstybės, kurios teisę šalys pasirenko, būtų koks nors ryšys?
- Ar būtinas darbo santykiuose užsienio elementas norint pasirinkti kitos valstybės teisę bei kaip turi būti suprantamas užsienio elementas Roma I reglamento prasme?
- Ar šalių pasirinkimas turi apsiriboti tik valstybinės teisės pasirinkimu, ar gali apimti ir nevalstybinę teisę?

Klausimai dėl Roma I reglamente įtvirtinto šalių autonomijos principo darbo santykiuose (ir ne tik) turinio kyla ne tik analizuojant reglamento nuostatas, bet ir todėl, jog skirtingų valstybių teisės sistemose šalių autonomijos principas aiškinamas nevienodai. Pavyzdžiui, numatoma, kad teisė rinktis taikytiną teisę gali būti įgyvendinta tik jei sutartis yra tarptautinio pobūdžio arba įstatyme numatoma, jog šalys turi teisę pasirinkti iš kelių alternatyvių teisės sistemų¹⁶. Analizuojant reglamento, kaip visuotinai ir tiesiogiai taikomo ES antrinės teisės akto, nuostatas, svarbus vienodas jų aiškinimas visose valstybėse narėse.

Siekiant atsakyti į anksčiau užduotus klausimus, toliau pateikiama keletas praktinių šalių autonomijos principo įgyvendinimo pavyzdžių, kurie vertinami Roma I reglamento nuostatų atžvilgiu:

- (1) Vokietijos įmonė įdarbina Liuksemburgo pilietį darbui Vokietijoje. Darbo sutarties šalys pasirenka sutarčiai taikyti Vokietijos teisę. Šiuo atveju dviejų skirtingų valstybių asmenys, sudarantys darbo sutartį, pasirenka vieną iš dviejų, t. y. darbdavio verslo vietos teisės sistemą.
- (2) Liuksemburgo įmonė įdarbina Liuksemburgo pilietį darbui Liuksemburge ir pasirenka taikyti Prancūzijos teisę. Šiuo atveju tos pačios valstybės asmenys pasirenka kitos, su sutartimi nesusijusios, valstybės teisę.

15 Roma I reglamento 11 konstatuojamojoje dalyje taip pat numatyta, kad šalių laisvė pasirinkti taikytiną teisę turėtų būti viena pagrindinių teisės kolizijos taisyklių, susijusių su sutartinėmis prievolėmis, elementų.

16 Jurčys, P.; Goldammer, Y., *supra* note 4, p. 8.

- (3) Liuksemburgo įmonė įdarbina Latvijos pilietį darbui Vokietijoje ir susitaria, jog bus taikoma Prancūzijos teisė. Šiuo atveju dviejų skirtingų valstybių asmenys pasirenka trečios, su sutartimi nesusijusios, valstybės teisę.
- (4) Lietuvos įmonė įdarbina Lietuvos pilietį darbui Baltarusijoje. Šalys pasirenka sutarčiai taikyti Baltarusijos teisę. Šiuo atveju tos pačios valstybės asmenys pasirenka darbo sutarčiai taikyti ne ES valstybės narės teisę.

Nurodytos situacijos yra skirtingos, visų pirma, dėl to, kad jose skirtingai pasireiškia užsienio elementas. Pirmuoju (1) atveju darbo santykiai yra tarptautinio pobūdžio, tarp šalių pasirinktos teisės ir darbo santykių yra teisinis ryšys. Šiuo atveju pasirinkimo laisvės prasme kyla mažiausiai problemų. Tačiau gali būti, kad šalys renkasi sutarčiai taikyti kitos valstybės teisę, net jeigu darbo santykiai nėra tarptautinio pobūdžio. Pavyzdžiui, antruoju (2) atveju vienintelis užsienio elementas yra tai, kad šalys sutarčiai taikyti pasirinko kitos valstybės teisę, nors darbo santykiai susiklosto vienoje valstybėje. Kita vertus, šalys kaip *lex contractus* gali pasirinkti teisę, neturinčią jokio ryšio su sutartimi, ir tada, kai darbo santykiai yra tarptautinio pobūdžio. Pavyzdžiui, trečiuoju (3) atveju ypatumas yra tas, jog nors darbo santykiai yra tarptautinio pobūdžio, tačiau šalys pasirenka taikyti su sutartimi nesusijusios, trečios, valstybės teisę. Antrame (2) ir trečiame (3) pavyzdžiuose minėtas situacijas sieja tai, kad pasirinkta taikyti teisė nėra susijusi su sutartimis, nepriklausomai nuo to, ar darbuotojas ir darbdavys yra tos pačios valstybės asmenys, ar ne. Ketvirtuoju (4) atveju šalys pasirenka darbo sutarčiai taikyti ne ES valstybės narės, t. y. Baltarusijos, teisę.

Taigi, visais nurodytais atvejais šalys naudojami šalių valios autonomijos principu, tačiau ne visais atvejais šalių tarpusavio santykiai yra tarptautinio pobūdžio. Taip pat ne visais atvejais darbo sutartis turi ryšį su pasirinkta teise. Ar galimi tokie susitarimai ir kaip jie būtų vertinami reglamento nuostatų kontekste?

M. Giuliano ir P. Lagarde oficialiame Romos konvencijos komentare nurodo, kad pasirinkimo laisvės įtvirtinimas konvencijoje paprasčiausiai patvirtina tai, kas jau anksčiau buvo įtvirtinta ES valstybių narių tarptautinės privatinės teisės nuostatose¹⁷. Nepaneigsime, jog visose išsivysčiusiose valstybėse šalių autonomijos principas yra bendrai pripažįstama norma¹⁸. Tačiau analizuojant atskirų valstybių nacionalinę teisę, teismų praktiką bei doktriną galima skirti dvi šalių autonomijos principo aiškinimo kryptis. **Pirmoji kryptis** (Lietuva ir daugelis kitų Europos šalių) pasireiškia tuo, jog sutarties šalys yra visiškai laisvos ir gali pasirinkti sutarčiai taikytiną teisę,

17 Giuliano, M.; Lagarde, P. *Report on the Convention on the law applicable to contractual obligations*. OL, 1980 C 282/1, p. 15.

18 Pvz., Italijos civilinio kodekso (1945) 25 str.; Estijos tarptautinės privatinės teisės įstatymo (2002) 34 str.; Suomijos 1988 m. gegužės 27 d. tarptautinės privatinės teisės įstatymo 4 str.; EGBGB 27 str.; Lenkijos tarptautinės privatinės teisės įstatymo 25(1) str.; Romos konvencija į nacionalines teisės sistemas pateikiant nuorodas į ją Belgijoje (2004 m. tarptautinės privatinės teisės akto 98 str.), Prancūzijoje ir Jungtinėje Karalystėje.

nepriklausomai nuo to, kad sutartiniai santykiai susiję tik su viena valstybe bei nuo to, kad valstybė, kurios teisę šalys pasirinko, neturi jokio ryšio su sutartimi. **Antroji kryptis** (Lenkija, Vokietija) pasireiškia tuo, jog sutarties šalys gali įgyvendinti pasirinkimo laisvę, kai sutartiniai santykiai yra tarptautinio pobūdžio, ir tarp valstybės, kurios teisė pasirenkama, bei sutarties yra objektyvus ryšys. Be to, kai kurių valstybių įstatymuose numatyta, kad šalys gali pasirinkti tik tam tikros valstybės teisę¹⁹.

Pavyzdžiui, Lenkijos tarptautinės privatinės teisės akto 25(1) straipsnyje numatyta, kad šalys gali pasirinkti sutarčiai taikytiną teisę, jeigu ši yra susijusi su sutartinėmis prievolėmis. Tai reiškia, kad norint taip pasirinkti, tarp sutarties ir valstybės turi būti teisinis ryšys. Be to, pasirinkimas galimas tada, kai šalių santykiai yra tarptautinio pobūdžio. Vokietijos įvadinio civilinio kodekso įstatymo 1(1) straipsnyje numatyta, kad teisė rinktis taikytiną teisę gali būti įgyvendinta tik jei sutartis yra tarptautinio pobūdžio. Tačiau žymiausi Vokietijos tarptautinės teisės mokslininkai nurodo, kad pastarasis reikalavimas nėra itin reikšmingas²⁰. Pavyzdžiui, Jungtinių Amerikos Valstijų tarptautinės privatinės teisės aktai taip pat reikalauja ryšio tarp sutarties ir pasirenkamos valstybės teisės²¹. Šis ryšys apibūdinamas geografiniu kriterijumi arba kitais pagrįstais ryšio kriterijais.

Roma I reglamente įtvirtinta bendra taisyklė, pagal kurią šalims suteikiama iš esmės neribota laisvė pasirinkti teisę, kuri reguliuos jų sutartinius santykius. Šalys yra laisvos susitarti dėl taikytinos teisės nesvarbu, ar ta teisė yra Europos Sąjungos valstybės narės²². Be to, šalys gali susitarti, kad atskiroms sutarties sąlygoms bus taikoma skirtinga teisė. Teisės mokslininkai vieningai sutaria, jog Roma I reglamentas suteikia šalims teisę pasirinkti sutarčiai taikyti bet kurios valstybės teisę, net jeigu ji neturi jokio ryšio su sutartimi, tačiau atrodo tinkamiausia reguliuoti šalių tarpusavio santykius. Kitaip tariant, šalys gali pasirinkti visiškai „neutralią“ teisę²³. Šalys,

19 Paminėtina tai, kad vienose valstybėse tarptautinės privatinės teisės nuostatos reguliuojamos priimant atskirą įstatymą (pvz., Lenkija, Estija, Italija ir kt.), kitose – tarptautinės privatinės teisės taisyklės inkorporuojant į kitus įstatymus (pvz., Lietuva, Vokietija ir kt.).

20 Jurčys, P.; Goldammer, Y., *supra* note 4, p. 8.

21 Symeonides, S. C., *supra* note 5, p. 513–550.

22 Vernooij, N. W. Rome I: an update on the law applicable to contractual obligations in Europe. *The Columbia Journal of European Law Online* [interaktyvus]. 2009, vol. 15 [žiūrėta 2014-04-14]. <<http://www.cjel.net/>>, p. 72; Zhng, M., *supra* note, 9.

23 Garcimartín, A. J. The Rome I Regulation: Much ado about nothing? *The European Legal Forum* [interaktyvus]. 2008 [žiūrėta 2014-04-14]. <<http://www.simons-law.com/library/pdf/e/884.pdf>>, p. 61–80. Helmut, H. Party Autonomy. *The Rome I Regulation on the Law Applicable to Contractual Obligations, Yearbook of Private International Law* [interaktyvus]. 2008 [žiūrėta 2014-04-14]. <<http://books.google.com>>, p. 2–3; Plender, R.; Wilderspin, M. *The European contracts convention: the Rome convention on the choice of law for contracts*. London: Sweet and Maxwell, 2001, p. 105–106. Bonomi, A. The Rome I regulation on the law applicable to contractual obligations. *The Rome I Regulation on the Law Applicable to Contractual Obligations, Yearbook of Private International Law* [interaktyvus]. 2008 [žiūrėta 2014-04-14]. <<http://books.google.com>>, p. 169–170; Verhagen, H. L. E., *supra* note 8.

sudarydamos darbo sutartį, gali turėti įvairiausių priešasčių pasirinkti vienos ar kitos valstybės teisę. Susitarimo priešastys bei nauda gali būti žinoma tik pačioms šalims.

Manytina, kad pagal reglamentą šalys gali rinktis teisę, kuri neturi jokio ryšio su sutartimi. Visų pirma, reglamente nėra numatyta, kad pasirinkimas galimas tik tada, kai tarp sutarties ir valstybės yra teisinis ryšys. Antra, reglamentas visišką pasirinkimo laisvę apriboja nustatant konkrečius bendrus ir specialius ribojimus (darbo sutartims galioja specialus dvigubas režimas – šalims suteikiama pasirinkimo laisvė, tačiau ji ribojama pareiga taikyti imperatyvias nuostatas teisės, kuri objektyviai būtų taikoma nesant šalių pasirinkimo). Jeigu būtų ryšio tarp sutarties ir valstybės reikalavimas, kam tada būtų reikalingi kiti apribojimai? Juk reglamente įtvirtinti ribojimai skirti tam, kad šalys tam tikrais atvejais neišvengtų imperatyvių nuostatų tos teisės, kuri yra labiausiai susijusi su sutartimi. Taigi abiejų rūšių ribojimų įtvirtinimas būtų prieštaringas.

Norint taikyti reglamentą, reikia, kad santykiuose atsirastų teisės kolizija. Doktrinoje teigiama, kad teisės kolizija teisiniuose santykiuose atsiranda tuomet, kai jie susiję daugiau nei su vienos valstybės teisės sistema (darbo sutartį pretenduoja reguliuoti daugiau nei vienos valstybės teisės nuostatos). Kitais žodžiais tariant, kolizija yra tada, kai sutartiniuose santykiuose pasireiškia užsienio (tarptautinis) elementas²⁴. M. Giuliano ir P. Lagarde savo pranešime nurodo, kad užsienio elementą gali reikšti tai, kad viena ar visos sutarties šalys yra užsienio piliečiai arba jų nuolatinė gyvenamoji vieta yra kitoje valstybėje; tai, kad sutartis sudaryta arba turi būti vykdoma kitoje valstybėje²⁵. Analogiškus kriterijus nustatant užsienio elementą mini ir Lietuvos teismų praktika bei doktrina. Pagal Lietuvos Aukščiausiojo Teismo aiškinimą, ginčo santykis pripažįstamas turinčiu tarptautinį (užsienio) elementą, kai yra bent viena iš šių aplinkybių: viena iš bylos šalių yra užsienio asmuo, ginčo objektas yra užsienyje, juridinis faktas, kurio pagrindu atsirado, pasikeitė ar pasibaigė šalių teisiniai santykiai, įvyko ar buvo atliktas užsienio valstybėje ir kt.²⁶ Darbo teisės mokslininkų darbuose užsienio elementas skirstomas į subjektinį (darbuotojas – užsienietis, darbdavys – užsienio valstybės juridinis ar fizinis asmuo), ir objektinį (sutarties ar komandiruotės pagrindu darbas atliekamas užsienio valstybėje, transporto srityje ar su kelionėmis susijusį darbą darbuotojas atlieka vienoje ar keliuose užsienio valstybėse ar pan.)²⁷. Galima sakyti, kad toks užsienio elemento aiškinimas teismų praktikoje bei doktrinoje yra itin platus.

Kita vertus, teisės kolizija darbo santykiuose gali kilti ir tada, kai visi darbo sutarties elementai yra susiję tik su viena valstybe, tačiau šalys numato, kad taikys kitos

24 Mikekėnas, V. *Tarptautinės privatinės teisės įvadas*. Vilnius: Justitia, 2001, p. 95–96.

25 Giuliano, M.; Lagarde, P., *supra* note 17, p. 10.

26 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo senato 2000 m. gruodžio 21 d. nutarimu Nr. 28 aprobuota Lietuvos Respublikos teismų praktikos, taikant tarptautinės privatinės teisės normas, apibendrinimo apžvalga. *Teismų praktika*. 2001, Nr. 14; Mikelėnas, V., *op cit.*, p. 90–94.

27 Nekrošius, I., *et al. Darbo teisė*. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2008, p. 61.

valstybės teisę. Jeigu reglamentas taikomas teisės kolizijos atvejais, o teisės kolizijas suprasime tik kaip situacijas, kuriose pasireiškia užsienio elementas, kyla klausimas, ar (2) pavyzdyje minėta situacija su Liuksemburgu patenka į Roma I reglamento taikymo sritį. Juk darbo santykiai minėtoje situacijoje iš esmės nėra tarptautinio pobūdžio (neturi užsienio elemento), kadangi visi su sutartimi susiję elementai lokalizuoti vienoje valstybėje. Teisės doktrinoje nurodoma, kad Roma I reglamentas netaikomas „grynai vidaus“ situacijoms, kuriose visi susiję elementai yra vienoje valstybėje²⁸. Teisės doktrinoje išreiškiami ir kita nuomonė, kad šalių pasirinkimas taikyti kitos valstybės teisę, visiems kitiems sutarties elementams esant vienoje valstybėje, pats savaime reiškia tarptautinį santykių pobūdį (teisės koliziją) byloje²⁹. *Su nuomone, kad vien tik šalių pasirinkimas patvirtina užsienio elemento buvimą, nenorėtume sutikti*, kadangi tokiu atveju nėra nei subjektinio, nei objektinio užsienio elemento. Tai reiškia, kad objektyviai santykiuose neegzistuoja užsienio elemento, užsienio teisė tokiu atveju pasirinkta, nes šalys turi tokią galimybę. *Su nuomone, kad reglamentas netaikomas „grynai vidaus“ situacijoms irgi negalima sutikti*. Visų pirma, dėl to, kad Roma I reglamento 3 straipsnio 3 dalyje numatyta, kad tais atvejais, kai visi kiti situacijai svarbūs elementai pasirinkimo metu yra kitoje valstybėje nei ta, kurios teisė pasirinkta, šalių pasirinkimas neturi kliudyti taikyti tos kitos valstybės teisės nuostatų, nuo kurių negali būti nukrypstama sutartimi. Anksčiau minėtame (2) pavyzdyje pateiktos faktinės aplinkybės visiškai atitinka reglamento 3 straipsnio 3 dalies nuostatą. Priešingu atveju, susidarytų situacija, kad šalims draudžiama pasirinkti teisę, kuri nėra susijusi su sutartimi, tačiau tuo pat metu reglamente būtų nustatomos taisyklės, kaip spręsti teisės kolizijos problemas, kai minėtas pasirinkimas yra įgyvendintas. Antra, Roma I reglamentas taikomas teisės kolizijos atvejais sutartinėms prievolėms civilinėse ir komercinėse bylose (taigi ir darbo teisinių santykių bylose). Reglamente nėra pateikiama teisės kolizijos sąvoka bei nedetalizuojama, kokiais konkrečiai teisės kolizijos atvejais taikytinas reglamentas. Konvencijoje netgi numatyta, kad ji taikoma esant bet kuriai situacijai, kuri susijusi su skirtingų valstybių teisės pasirinkimu. Taigi reglamentas turėtų būti taikomas ir tada, kai visi sutarties elementai yra vienoje valstybėje ar pasirinkta teisė neturi jokio ryšio su sutartimi.

Teisės literatūroje yra nuomonių, kad užsienio elemento paieškos sutartiniuose santykiuose iš viso neturėtų būti vykdomos³⁰. Vis dėlto situacijos, kai darbo sutarties šalys rinksis kitos valstybės teisę, kai santykiai susiję su viena valstybe, bus daug re-

28 Behr, V. Rome I Regulation A mostly unified private international law of contractual relationships within most of the European Union. In *The Journal of Law and Commerce*. [interaktyvus]. 2011, vol. 29, issue 2 [žiūrėta 2014-04-14]. <www.docstock.com>, p. 233–272.

29 Harris, J. Contractual Freedom in the Conflict of Laws. *Oxford Journal of Legal Studies* [interaktyvus]. 2000, vol. 20, no. 2 [žiūrėta 2014-04-14]. <http://ojls.oxfordjournals.org>, p. 247–269.

30 Hon Peter Nygh. *Autonomy in International Contracts*. Oxford Monographs in Private International Law: Clarendon Press, 1999, p. 52–54.

tesnės negu situacijos, kai darbo santykiai savo prigimtimi iš tikrųjų bus tarptautinio pobūdžio. *Taigi tarptautinis santykių pobūdis savaime išlieka svarbus Roma I reglamento prasme, tačiau nebūtinai įgyvendinant pasirinkimo laisvę bei taikant Roma I reglamentą.*

Šalys, sudarydamos darbo sutartį, gali numatyti, kad santykiams bus taikomos kolektyvinės sutarties nuostatos. Kaip žinoma, tokia nuoroda darbo sutartyse ne tik galima, tačiau ir plačiai paplitusi įvairiose valstybėse. Problema ta, kad Roma I reglamento 8 straipsnis skirtas reguliuoti tik individualias darbo, bet ne kolektyvines sutartis. Todėl galimi atvejai, kai darbo sutarčiai ir kolektyvinei sutarčiai bus taikomi skirtingų valstybių įstatymai. Jeigu darbo sutarties tam tikros sąlygos yra išdėstytos kolektyvinėje sutartyje, į kurią darbo sutartis daro nuorodą, darosi neaišku, kurios valstybės teisė turėtų būti taikoma tokiomis sąlygomis – individualiai darbo sutarčiai ar kolektyvinei sutarčiai taikoma teisė. Teisės doktrinoje nurodoma, kad tokiu atveju turėtų būti atsižvelgiama į tai, ar individuali darbo sutartis iš esmės tėra tik „nuoroda“ į kolektyvinę sutartį, kurioje išdėstyta dauguma darbo sutarties sąlygų, ar pačioje individualioje sutartyje išdėstoma dauguma jos sąlygų ir yra tik keletas nuorodų į kolektyvinėje sutartyje išdėstytas sąlygas. Pirmuoju atveju galima teigti, kad šalys, susitardamos reguliuoti savo santykius kolektyvinėje sutartyje išdėstytomis sąlygomis, susitarė ir dėl taikytinos teisės – kolektyvinei sutarčiai taikytinos teisės. Antruoju atveju nuorodas į kolektyvinę sutartį reikėtų laikyti atskirų kolektyvinės sutarties nuostatų inkorporavimu į darbo sutartį, neperimant kolektyvinei sutarčiai taikytinos teisės. Tačiau bet koku atveju turi būti atsižvelgiama į Roma I reglamento nuostatas, nustatančias, kad iš darbuotojo nėra atimama imperatyvių teisės normų nustatyta jo apsauga pagal teisę, kuri būtų taikoma darbo sutarčiai, jeigu šalys nebūtų pasirinkę taikytinos teisės³¹. Todėl manome, kad *jeigu kolektyvinei sutarčiai bus taikomos kitos valstybės, nei yra darbuotojo įprastinė darbo vieta, teisė, darbuotojas vis tiek galėtų remtis imperatyviomis nuostatomis tos valstybės, kurioje yra įprastinė jo gyvenamoji vieta.*

Roma I reglamento 3 straipsnio 1 dalyje įtvirtinta, kad šalys gali pasirinkti visai sutarčiai ar tik jos daliai taikytiną teisę. Šios normos įtvirtina išskaidymo (*depeçage*) principą, kuris reiškia, kad šalys gali atskirti kelias sutarties dalis ir taikyti skirtingą teisę atitinkamoms dalims. Tai reiškia, kad sutarties šalys gali pasirinkti skirtingų valstybių teisę reguliuoti skirtingus santykius, kylančius iš darbo sutarties³². Oficialiame Romos konvencijos komentare pažymima, kad toks skirtingos teisės pasirinkimas turi būti logiškai pagrįstas: skirtingų valstybių teisė gali būti taikoma tik tiems sutarties elementams, kurie yra atskiriami ir gali būti reguliuojami skirtinga teise, tokiu

31 Undzėnas, B., *supra* note 3, p. 54–60; Plender, R. *The European contract convention. The Rome convention on the choice of law for contracts*. London: Sweet & Maxwell, 1991, p. 134.

32 Nekrošius, I., *et al.* *Lietuvos Respublikos darbo kodekso komentaras. I dalis. Bendrosios nuostatos*. Vilnius: Justitia, 2003, p. 59.

taikymu nesukuriant prieštaravimų³³. Pavyzdžiui, sutartinėms darbo funkcijų atlikimo nuostatomis gali būti taikoma vienos valstybės teisė, o atleidimo iš darbo nuostatomis – kitos valstybės teisė. Kita vertus, reglamentuoti darbuotojo atsakomybę pagal vienos valstybės teisę, o darbdavio – pagal kitos neturėtų būti leidžiama³⁴. Dažnai tarp darbdavio ir darbuotojo sudaromi papildomi susitarimai dėl nekonkuravimo, konfidencialios informacijos išsaugojimo, visiškos materialinės atsakomybės. Šie susitarimai taip pat gali būti įtraukiami ir į darbo sutartį. Manytina, kad sudarydamos tokius susitarimus šalys gali pasirinkti kitos valstybės teisę nei numatyta darbo sutartyje. Pavyzdžiui, tarp Lietuvos įmonės ir Latvijos piliečio sudaroma darbo sutartis darbui Latvijoje, kuriai taikoma Latvijos teisė, tačiau tarp šalių sudarytam nekonkuravimo susitarimui taikoma Lietuvos teisė. Tačiau reiktų atkreipti dėmesį į tai, kad Lietuvoje nekonkuravimo susitarimams Darbo kodeksas netaikomas. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo formuojamoje praktikoje išaiškinta, kad pagal nekonkuravimo susitarimo prigimtį, pobūdį ir esmę šis susitarimas vertintinas kaip civilinis sandoris, nepaisant to, kad jis buvo sudarytas darbo sutarties šalių. Nekonkuravimo susitarimas yra sudarytas jo šalims veikiant kaip civilinių teisinių santykių subjektams, todėl šio susitarimo pagrindu tarp šalių atsiranda civiliniai teisiniai santykiai, kuriems Darbo kodeksas netaikytinas³⁵. Šiuo atveju kyla klausimas, ar tokiems susitarimams bus taikomas Roma I reglamento 8 straipsnyje įtvirtintas didesnės darbuotojo apsaugos režimas?

Kai kurie autoriai teigia, kad atskyrimo principas darbo teisiniams santykiams neturėtų būti taikomas, kadangi jis suteikia darbdaviams galimybę piktnaudžiauti savo viršesne padėtimi ir primesti darbuotojams skirtingus įstatymus taip sudarant sau palankesnes sąlygas³⁶. Iš vienos pusės, toks požiūris suprantamas, kadangi skirtingų valstybių darbo teisė nustato skirtingus darbuotojų apsaugos standartus, todėl darbdaviai gali siekti išvengti darbuotojams imperatyvių nuostatų suteikiamos apsaugos. Iš kitos pusės, manytina, kad reglamento 8 straipsnyje įtvirtintas režimas, pagal kurį negalima nukrypti nuo imperatyvių darbuotojų saugančių nuostatų, yra pakankama apsauga nuo galimo darbdavių piktnaudžiavimo, todėl požiūris, kad darbo sutartims išskaidymo principas neturėtų būti taikomas, prieštarautų Roma I reglamento loginei tvarkai. Tokį požiūrį palaiko dauguma teisės mokslininkų³⁷. Teismų

33 Giuliano, M.; Lagarde, P., *supra* note 17, p. 17; Nekrošius, I., *et al. Lietuvos Respublikos darbo kodekso komentaras, supra* note 32, p. 59.

34 *Ibid.*, p. 59.

35 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2007 m. spalio 22 d. nutartis, priimta civilinėje byloje UAB „Docpartner“ v. L. V., bylos Nr. 3K-3-415/2007; Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2012 m. birželio 8 d. nutartis priimta civilinėje byloje UAB „Miesto energija“ v. J. A. K., bylos Nr. 3K-3-255/2012.

36 Frnzen, M. *Conflicts of Laws in Employment Contracts and Industrial Relations*. R. Blanpain (ed), *Comparative Labour Law and Industrial Relations in Industrialized Market Economies* [interaktyvus]. 2007 [žiūrėta 2014-04-14]. <<http://books.google.com>>, p. 221–244.

37 Giuliano, M.; Lagarde, P., *supra* note 17, p. 17; Świątkowski, A. M., *supra* note 5, p. 99–102, taip pat Diamond, A. L., *supra* note 7.

praktikoje atvejų, kai darbo sutarties šalys taiko išskaidymo principą, pasitaiko retai, tačiau teismai jį pripažįsta³⁸.

Apibendrinant galima pasakyti, kad *pagal Roma I reglamento nuostatas šalys gali pasirinkti sutarčiai taikytiną teisę nepriklausomai nuo to, kad sutartis neturi jokio ryšio su valstybe, kurios teisė pasirinkta*. Taip pat šalys gali pasirinkti ir tada, jei gu visi sutarties elementai yra vienoje valstybėje. Šalių autonomijos principas gali būti ribojamas: 1) tiesiogiai įtvirtinant ryšio tarp sutarties ir valstybės kriterijų arba 2) įtvirtinant pareigą laikytis tam tikros valstybės imperatyvių nuostatų. Reglamente įgyvendinamas antrasis variantas. Reglamento taikymui svarbu teisės kolizija, kuri atsiranda, kai santykius pretenduoja reguliuoti dviejų ar daugiau valstybių teisės sistemos.

Reikia pasakyti, kad šiuo metu Lietuvoje valstybės imperatyvais užtikrinamas darbuotojų garantijų lygis labai aukštas – valstybė reguliuoja daug darbo santykių sričių (sudėtingas darbo sutarties keitimas, atleidimas iš darbo, smulkmeniškai reglamentuojamas darbo ir poilsio laikas ir kt.), taip pat egzistuoja problemiška įvertinamos DK nuostatos „nebloginti darbuotojo padėties“, „taikyti darbuotojui naudingesnę nuostatą“, todėl šalims beveik nelieka erdvės pasinaudoti šalių autonomijos principu ir pasirinkti taikytiną teisę.

3. Tiksliai išreikštas pasirinkimas

Sudarydamos darbo sutartį, šalys gali pasirinkti sutarčiai taikytiną teisę. Tačiau Roma I reglamentas nustato, kaip šalių pasirinkimas turėtų būti išreikštas. Šių reikalavimų nepaisant, būtų laikoma, kad šalys darbo sutarčiai taikytinos teisės nepasirinko ir taikytina teisė būtų nustatoma vadovaujantis kitais Roma I reglamente įtvirtintais kriterijais.

Romos konvencijos 3 straipsnyje įtvirtinta, kad pasirinkimas turi būti *pakankamai aiškiai išreikštas sutarties sąlygose arba gali būti nustatomas pagal faktines bylos aplinkybes*. Konvenciją pakeitusio Roma I reglamento 3 straipsnio 1 dalyje numatyta, kad šalių pasirinkimas turi būti tiksliai išreikštas ar aiškiai parodytas sutarties sąlygomis arba bylos aplinkybėmis. Kaip matyti, reglamente numatytas šiek tiek kitoks valios išreiškimo standartas, tačiau abiejuose teisės aktuose įtvirtintas a) tiesioginis šalių pasirinkimas (angl. *express choice of law*) arba b) numanomas taikytinos teisės pasirinkimas (angl. *tacit choice of law*).

Lyginant reglamento bei konvencijos nuostatas matyti keli skirtumai. Visų pirma, Roma I reglamente įtvirtintas griežtesnis valios išreiškimo reikalavimas – tiesioginis pasirinkimas turi būti tiksliai išreikštas, o ne pakankamai aiškiai išreikštas. Antra, numanomas pasirinkimas turi būti *aiškiai parodytas sutarties sąlygomis ar bylos*

38 Grušic, U., *supra* note 12, p. 145.

aplinkybėmis, o ne gali būti nustatomas pagal faktines bylos aplinkybes. Akivaizdu, kad Roma I reglamento nuostatos reikalauja iš šalių daugiau tikslumo bei konkretumo, nustatant darbo sutarčiai taikytiną teisę, nei Romos konvencijos nuostatos. Teisės doktrinoje pripažįstama, kad darant Romos konvencijos 3 straipsnio pakeitimus nesiekta iš esmės pakeisti pasirinkimo laisvės turinio ar įtvirtinti kitokio reguliavimo nei numatytasis konvencijoje³⁹. Priešingai, Romos konvencijoje įtvirtinta pasirinkimo laisvė išliko kertiniu principu ir naujajame Roma I reglamente. Anot mokslininkų, šalių autonomijos principo pranašumai yra akivaizdūs, todėl net nekvestionuoti⁴⁰. Taip pat daugelis autorių teigia, kad minėti pakeitimai reglamente padaryti, kadangi lingvistiškai skyrėsi angliškas, vokiškas ir prancūziškas Romos konvencijos tekstai. Romos konvencijoje prancūzų kalba nustatytas valios išreiškimo reikalavimas *‘de faëon certaine’* atrodo griežtesnis, palyginti su ta pačia nuostata angliškame *‘with reasonable certainty’* ar vokiškame *‘mit hinreichender Sicherheit’* tekstuose⁴¹. Taigi vyrauja nuomonė, kad reglamento 3 straipsnis iš esmės turinio atžvilgiu kitokio reguliavimo nei konvencija nenumato⁴².

Skaitant reglamentą, matyti, kad jame suformuluota taisyklė reikalauja aiškių sutarties šalių ketinimų, kylančių iš sutarties ar bylos aplinkybių. Faktinių aplinkybių sąrašo ar kitokių kriterijų pati Romos konvencija nenustato. Faktinės aplinkybės gali būti įvairios ir net nebūtinai tiesiogiai susijusios su pačia darbo sutartimi. Pavyzdžiui, darbo sutarties šalys, pasirašydamos sutartį, nuostatos dėl taikytinos teisės nenumatė. Tačiau vėliau su darbuotoju pasirašytame nekonkuravimo susitarime bei visiškos materialinės atsakomybės sutartyje buvo numatyta taikytinos teisės sąlyga. Kyla klausimas, ar vadovaujantis Roma I reglamento 3 straipsniu, minėti vėlesni šalių susitarimai turi įtakos nustatant, kad šalys numanomai pasirinko sutarčiai taikytiną teisę ir darbo sutartyje? Ar iš tokių susitarimų gali būti konstatuotas tikrasis šalių ketinimas? Jau minėta, kad reglamentas reikalauja numanomą pasirinkimą aiškiai nurodyti sutarties sąlygomis ar bylos aplinkybėmis. Manytina, kad šiuo atveju numanomas pasirinkimas turėtų atsispindėti pačios sutarties sąlygose ar būti nustatomas iš tokių faktinių aplinkybių, kurios iš tikrųjų parodo šalių ketinimus, bet ne būti nustatomas pagal faktines aplinkybes, kurios yra „nutolusios“ nuo sutarties. Oficialiame

39 Magnus, U.; Mankowski, P. *Joint Response to the Green Paper on the conversion of the Rome convention of 1980 on the law applicable to contractual obligations into a community instrument and its modernisation COM (2002) 654 final* [interaktyvus]. 2002 [žiūrėta 2014-02-09]. <www.ec.europa.eu>, p. 12; Max Planck Institute for Comparative and International Private Law, *Comments on the European Commission’s Proposal for a Regulation of the European Parliament and the Council on the law applicable to contractual obligations (“Rome I”)*, 2007, p. 242; Helmut, H., *supra* note 23, p. 1; Garcimartín, A. J., *supra* note 23, p. 64.

40 Magnus, U.; Mankowski, P., *op. cit.* 39, p. 13.

41 Jurčys, P.; Goldammer, Y., *supra* note 4, Max Planck Institute, *op. cit.* 39, p. 244; Helmut, H., *supra* note 23, p. 1.

42 *Ibid.*, p. 1.

Romos konvencijos komentare nurodoma, kad numanomas pasirinkimas galėtų būti konstatuotas ir tada, kai šalis sudaro ne vieną tarpusavyje susijusį susitarimą ir viename iš jų numato taikytinos teisės pasirinkimą. Tokiu atveju gali būti konstatuojama, kad kitiems susitarimams šalis numanomai pasirinko taikyti tos valstybės teisę, kuri buvo numatyta susijusiam susitarime⁴³. Būtų galima sakyti, kad reglamente įtvirtintas reikalavimas pasirinkimą aiškiai parodyti sutarties sąlygomis ar bylos aplinkybėmis sukonkretina konvencijoje numatytą galimybę spręsti apie šalių pasirinkimą iš faktinių aplinkybių ir nubrėžia ryškesnę takoskyrą tarp situacijų, kai pasirinkimas yra realus, nuo situacijų, kai šalis ketinimų pasirinkti taikytiną teisę neturėjo.

Darbo sutarties šalių pasirinkimas dėl taikytinos teisės turi būti realus. Todėl nuostatant, ar šalių pasirinkimas dėl taikytinos teisės buvo, tiek pagal Romos konvenciją, tiek pagal Roma I reglamentą svarbu, kad šalis iš tikrųjų būtų turėjusios ketinimą tokį susitarimą sudaryti. Kitu atveju teismas neturėtų hipotetiškai nustatinėti galimo sutarties šalių pasirinkimo. Tai reikštų, kad teismas nustatinėtų aplinkybes, kurių iš tikrųjų nebuvo. Tokiu atveju visose situacijose būtent teismas nuspręstų, kuri teisė būtų taikoma sutarčiai nesant šalių pasirinkimo, o Roma I reglamente numatyti objektyvūs taikytinos teisės nustatymo kriterijai, nesant pasirinkimo, netektų prasmės. 3 straipsnis nesuteikia teismui teisės nustatyti, kad šalių pasirinkimas dėl taikytinos teisės buvo, jeigu pačios šalys neturėjo aiškaus ketinimo išreikšti valią⁴⁴.

Kaip turi būti išreikštas pasirinkimas, kad jį būtų galima laikyti tikslu, bei iš kokių sutarties sąlygų ar bylos aplinkybių galima spręsti, kad pasirinkimas yra aiškiai parodytas? Nustatyti, ar šalis yra tiksliai išreiškusios pasirinkimą dėl sutarčiai taikytinos teisės, nėra sudėtinga, kadangi dažniausiai šalis pasirenka taikytiną teisę sudarydamos darbo sutartį ir atskiroje nuostatoje numatydamos, kurios valstybės teisė bus taikoma. Toks pasirinkimas gali būti išreikštas ir vėliau, sudarant atskirą susitarimą arba papildant darbo sutartį nauja nuostata.

Aiškinant individualių darbo sutarčių sąlygas, kuriomis šalis tiksliai išreiškia teisės pasirinkimą, retai kyla teisės aiškinimo bei taikymo problemų⁴⁵. Vis dėlto galima paminėti teismų praktikoje pasitaikiusius atvejus, kai individualios darbo sutarties šalis nustatė sąlygas, susijusias su taikytinos teisės pasirinkimu, tačiau šios pasirodė esančios labai neaiškios, įtvirtinančios negatyvų pasirinkimą (kai šalis susitaria netaikyti tam tikros valstybės teisės) arba nuostatos, nukreipiančios į nevalstybinę teisės sistemą⁴⁶.

43 Giuliano, M.; Lagarde, P., *supra* note 17, p. 17

44 *Ibid.*

45 Grušić, U. *The International Employment Contract: Ideal, Reality and Regulatory Function of European Private International Law of Employment*, *supra* note 12, p. 141.

46 Roma I reglamento 13 konstatuojamoji dalis įtvirtina šalių teisę į sutartį įtraukti nevalstybinę teisės sistemą arba tarptautinę konvenciją.

Jungtinės Karalystės darbo tribunolo byloje *Shekar v Satyam Computer Services Ltd*⁴⁷ buvo sprendžiamas klausimas, ar šalių sutartyje įtvirtinta nuostata dėl taikytinos teisės gali būti laikoma tiksliai išreikštu pasirinkimu. Darbo sutartyje numatyta: „Taikytina teisė: leidimas dirbti Jungtinėje Karalystėje ar bet kurioje kitoje Europos valstybėje išduodamas, aiškinamas ir vykdomas laikantis atitinkamos šalies įstatymų bei Sekunderabade, Indijoje.“

Darbo tribunolas laikė, kad ši sąlyga neturi aiškios prasmės bei iš jos neįmanoma nustatyti, kurios šalies teisę šalys pasirinko taikyti. Be to, nėra aišku, ar ši sutarties sąlyga buvo susijusi su taikytina teise ar su išduodamais darbo leidimais. Todėl teismas laikė, kad šalys nesutarė dėl taikytinos teisės. Pažymėtina, kad pirmojoje darbo sutartyje šalys nebuvo susitarusios dėl taikytinos teisės, tačiau buvo išreiškusios valią, kad visi ginčai, kylantys tarp šalių, bus sprendžiami Indijoje. Kaip žinoma, susitarimas dėl jurisdikcijos savaime nereiškia, kad šalys pasirinko sutarčiai taikytiną teisę. Nuostata dėl sutartinės jurisdikcijos gali būti vienas iš kriterijų, vertinant, ar buvo šalių pasirinkimas, aiškiai parodytas sutarties sąlygomis arba bylos aplinkybėmis⁴⁸.

Pasitaiko atvejų, kai šalys sutartyje numato, kurios valstybės teisė sutarčiai nebus taikoma. Toks susitarimas panašus į derogacinį susitarimą, t. y. susitarimą dėl jurisdikcijos, kuris numato, kurių valstybių teismai neturės kompetencijos nagrinėti tarp šalių kylančių ginčų⁴⁹. Šiuo atveju kyla klausimas, ar toks susitarimas neprieštarautų Roma I reglamento nuostatoms, kokias pasekmes jis sukeltų darbo santykių šalims. Ar gali šalys susitarti netaikyti sutarčiai teisės, kuri būtų objektyviai taikoma nesant šalių pasirinkimo?

Jungtinės Karalystės teismuose nagrinėtoje byloje *Sayers v International Drilling Co. N.V.*⁵⁰ Jungtinės Karalystės pilietis ir Nyderlandų įmonė sudarė darbo sutartį, pagal kurią darbuotojas įsipareigojo dirbti naftos gręžinių platformose Nigerijos teritoriniuose vandenyse. Darbo sutartyje šalys buvo susitarę, kad vienintelė kompensacija darbuotojui jo sveikatos sužalojimo atveju bus mokama pagal darbdavio vidaus teisės aktais nustatytą kompensavimo programą ir darbdavys neturi pareigos mokėti darbuotojui jokių kitų kompensacijų, kurios numatytos Jungtinės Karalystės ar kitų valstybių nacionaliniuose teisės aktuose.

47 Jungtinės Karalystės darbo tribunolo 2005 m. sausio 14 sprendimas byloje *Shekar v Satyam Computer Services Ltd* Nr. [2005] I.C.R. 73 [interaktyvus]. [žiūrėta 2014-01-26]. <<http://legalresearch.westlaw.co.uk>>.

48 Tačiau pagal Briuselis I reglamento 21 straipsnį darbo sutarties šalys dėl jurisdikcijos gali susitarti tik po to, kai kyla ginčas.

49 Mikelėnas, V., *supra* note 24. Laužikas, E.; Mikelėnas, V.; Nekrošius, V. *Civilinio proceso teisė*. T. 1. Vilnius: Justitia, 2003; Grigienė, J. Kai kurie sutartinio teismo ypatumai tarptautiniame civiliniame procese. *Jurisprudencija*. 2005, 67(59): 101–109.

50 Jungtinės Karalystės apeliacinio teismo 1971 m. gegužės 7 d. sprendimas byloje *Sayers v International Drilling Co. N.V.*, Nr. [1971] 1 W.L.R. 1176.

Kaip reikėtų vertinti situaciją, jeigu teismas nuspręstų, kad labiausiai su sutartimi susijusi yra Jungtinės Karalystės teisė? Tai reikštų, kad šalys susitarė netaikyti objektyviai taikytinos teisės. Vadinasi, darbuotojas prarastų apsaugą, kurią jam suteikia nuostatos, nuo kurių negalima nukrypti pagal objektyviai taikytiną teisę. Manytina, kad tokia situacija paneigtų Roma I reglamento nuostatų prasmę ir esmę⁵¹. Jeigu tokie susitarimai būtų leidžiami, darbdaviai galėtų išvengti objektyvios teisės taikymo, o darbuotojai netektų apsaugos, kurią jiems suteikia reglamento nuostatos.

4. Numanomas pasirinkimas

Pagal Roma I reglamento 3 straipsnį, numanomas pasirinkimas turi būti aiškiai parodytas sutarties sąlygomis arba bylos aplinkybėmis.

Nagrinėjant nacionalinių teismų sprendimus, galima rasti įvairių pavyzdžių, kuomet teismas konstatavo tarp sutarties šalių esant numanomą pasirinkimą. Prancūzijos kasacinis teismas ir Vokietijos Federalinis darbo teismas sprendė, kad šalys buvo pasirinkusios taikytiną teisę, nes sutartyse buvo nuorodos į kolektyvinius susitarimus⁵². Pavyzdžiui, darbo sutartyje buvo nuoroda į kolektyvinę sutartį, sudarytą tarp darbdavio ir Skrydžių palydovų asociacijos. Nuoroda į tam tikros valstybės įstatymą taip pat gali būti laikoma taikytinos teisės pasirinkimo išraiška. Prancūzijos kasacinis teismas nusprendė, kad nuoroda į Portugalijos komandiruotų darbuotojų įstatymą reiškia taikytinos teisės pasirinkimą, kuris aiškiai išreikštas sutarties nuostatomis. Tokią pačią išvadą padarė Vokietijos Federalinis darbo teismas, kai darbo sutartyje buvo nuoroda į Vokietijos įstatymą, reguliavusį atleidimo iš darbo teisinius santykius⁵³.

Kalbant apie šalių pasirinkimą, aiškiai parodytą bylos aplinkybėmis, taip pat galima paminėti keletą pavyzdžių. Vokietijos Federalinis darbo teismas, be nuorodos sutartyje į kolektyvinį susitarimą, svarbia laikė bylos aplinkybę, kad sutarties šalys buvo pasirašiusios išankstinę sutartį (*pre-hire agreement*), kurioje taikytina teise buvo nurodyta Jungtinių Valstijų teisė. Šiuo atveju nustatant, ar buvo šalių pasirinkimas dėl taikytinos teisės, teismas svarbia aplinkybe laikė glaudžiai su sutartimi susijusio

51 Grušić, U. *The International Employment Contract: Ideal, Reality and Regulatory Function of European Private International Law of Employment*, supra note 12, p. 143.

52 Prancūzijos kasacinio teismo 2009 m. gegužės 27 d. sprendimas byloje *Mme Arsar v United Airlines*; Vokietijos federalinio darbo teismo 2007 m. lapkričio 13 d. sprendimas Nr. 24, cituojama pagal Grušić, U. *The International Employment Contract: Ideal, Reality and Regulatory Function of European Private International Law of Employment*, supra note 12, p. 143.

53 Prancūzijos kasacinio teismo 2000 m. spalio 17 d. sprendimas byloje No. 98-45864; Vokietijos federalinio darbo teismo 1991 m. spalio 9 d. sprendimas byloje No 68, cituojama pagal *op. cit.* 52, p. 143.

kito susitarimo egzistavimą⁵⁴. Prancūzijos teismai laikė, kad darbuotojai bei darbdaviai, kurie yra Prancūzijos piliečiai, ar įmonės, sudarydami darbo sutartis, taikytina teisė pasirinko Prancūzijos teisę⁵⁵. Spręsdami dėl to, ar buvo tarp šalių pasirinkimas dėl taikytinos teisės, teismai rėmėsi ir kitomis aplinkybėmis, pavyzdžiui, sutartyje numatyta darbuotojo darbo vieta, kalba, kuria sudaryta sutartis, vieta, kurioje mokamas darbo užmokestis, bei kokia valiuta jis yra mokamas. Tačiau šiomis aplinkybėmis reikėtų remtis tik tada, kai yra tikras šalių ketinimas susitarti. Priešingu atveju galima situacija, kad teismas kiekvienu atveju dėl taikytinos teisės spęs savarankiškai, o ne vadovaudamasis objektyviai numatytais kriterijais. Tai būtų tas pats, jeigu vietoj reglamento 8 straipsnio 2 ir 3 dalyse numatytų kriterijų, iš karto taikytume 4 dalyje numatytą „netaikymo sąlygą“, kadangi, vadovaujantis ja, teismas gali nesiremti numatytais objektyviais kriterijais, jeigu iš aplinkybių visumos matyti, kad sutartis labiau susijusi su kita valstybe.

Apibendrinant galima pasakyti, kad bet koku atveju taikytinos teisės numanomas pasirinkimas turėtų būti realiai šalių numatytas pasirinkimas. Teismai, priimdami sprendimus dėl to, ar buvo išreikšta šalių valia dėl taikytinos teisės, neturėtų ieškoti įstatymo, kurį šalys galėjo numatyti sudarydamos sutartį, t. y. teismai turėtų pripažinti esant numanomą šalių susitarimą tik tuomet, kai jo egzistavimas yra akivaizdus⁵⁶. Tai nuspręsti turi nacionalinis teismas, spręsdamas pagal visas byloje esančias aplinkybes.

Išvados

Roma I reglamento sistema šalių autonomijos principo atžvilgiu palyginti su Romos konvencija iš esmės liko nepakitusi.

Pagal Roma I reglamento nuostatas šalys gali pasirinkti bet kurios valstybės sutarčiai taikytiną teisę nepriklausomai nuo to, kad sutartis neturi jokio ryšio su valstybe, kurios teisė pasirinkta. Taip pat šalys gali pasirinkti ir tais atvejais, kai visi sutarties elementai yra vienoje valstybėje. Roma I reglamentu nustato, kad šalių pasirinkimas turi būti *tiksliai išreikštas ar aiškiai parodytas sutarties sąlygomis arba bylos aplinkybėmis*. Šių reikalavimų nepaisant, būtų laikoma, kad šalys darbo sutarčiai taikytinos teisės nepasirinko ir taikytina teisė būtų nustatoma vadovaujantis kitais Roma I reglamente įtvirtintais kriterijais.

54 Grušić, U. Should the connecting factor of the ‘engaging place of business’ be abolished in european private international law? *International and Comparative Law Quarterly* [interaktyvus]. 2013, 62(1) [žiūrėta 2014-01-30]. <<http://ssrn.com/abstract=2209425>>.

55 Prancūzijos kasacinio teismo 2001 m. liepos 4 d. sprendimas byloje Nr. 99-44519; Prancūzijos kasacinio teismo 1997 m. spalio 28 d. sprendimas byloje SA *CIEC v Piriou*, cituojama pagal *op. cit.* 52, p. 144.

56 Giuliano, M.; Lagarde, P., *supra* note 17, p. 17.

Taikytinos teisės numanomas pasirinkimas turėtų būti realiai šalių numatytas pasirinkimas. Teismai turėtų pripažinti esant numanomą šalių susitarimą tik tuomet, kai jo egzistavimas yra akivaizdus.

Tačiau šalių autonomijos principas yra ribojamas sutarties šalims įtvirtinant pareigą laikytis tam tikros valstybės imperatyvių nuostatų. Atsižvelgiant į tai, kad darbuotojas yra silpnesnė darbo teisinių santykių šalis, reglamente jam nustatoma papildoma apsauga, kuri pasireiškia ne tik bendraisiais šalių valios autonomijos principo ribojimais, tačiau ir specialiais ribojimais, nustatytais reglamento 8 straipsnyje. Šiuo atveju darbuotojas gali naudotis imperatyvių teisės nuostatų apsauga tos teisės, kuri pagal reglamente nustatytus objektyvius kriterijus būtų taikoma darbo sutarčiai. Šiuo metu Lietuvoje esantis aukštas darbo santykius reglamentuojančių valstybės imperatyvų lygis darbo sutarties šalims beveik nepalieka erdvės pasinaudoti šalių autonomijos principu, todėl užsienio taikytiną teisę rinktis beveik nėra prasmės.

Literatūra

- Beher, V. Rome I Regulation A mostly unified private international law of contractual relationships within most of the European Union. *The Journal of Law and Commerce* [interaktyvus]. 2011, vol. 29, issue 2 [žiūrėta 2014-04-14], p. 233–272. <www.docstock.com>.
- Bonomi, A. The Rome I regulation on the law applicable to contractual obligations. *The Rome I Regulation on the Law Applicable to Contractual Obligations, Yearbook of Private International Law* [interaktyvus]. 2008 [žiūrėta 2014-04-14]. <<http://books.google.com>>.
- Diamond, A. L. *Harmonization of private international law relating to contractual obligations* [interaktyvus]. 1986 [žiūrėta 2014-04-14]. <<http://books.google.com>>.
- Europos ekonominės bendrijos sutartis dėl sutartiniams santykiams taikytinos teisės (Romos konvencija). OL, 1980 L 266.
- Europos Parlamento ir Tarybos 2008 m. birželio 17 d. reglamentas (EB) Nr. 593/2008 dėl sutartiniams santykiams taikytinos teisės (Roma I reglamentas). OL, 2008 L 177.
- Europos Teisingumo Teismo 2011 m. gruodžio 15 d. sprendimas byloje Nr. C-384/10 *Jan Voogsgeerd prieš Navimer SA*.
- Europos Teisingumo Teismo 2011 m. kovo 15 d. sprendimas byloje C-29/10 *Heiko Koelzsch & Liuksemburgo Didžiąją Hercogystę*, 2011 I-01595.
- Europos Teisingumo Teismo 2013 m. rugsėjo 12 d. sprendimas byloje C-64/12, *Anton Schlecker & Melitta Josefa Boedeker*.
- Franzen, M. Conflicts of Laws in Employment Contracts and Industrial Relations. In R. Blanpain (ed), *Comparative Labour Law and Industrial Relations in Industrialized Market Economies* [interaktyvus]. 2007 [žiūrėta 2014-04-14]. <books.google.com>.

- Garsimartín Alférez, L. J. The Rome I Regulation: Much ado about nothing? *The European Legal Forum* [interaktyvus]. 2008 [žiūrėta 2014-04-14]. <<http://www.simons-law.com/library/pdf/e/884.pdf>>.
- Giuliano, M.; Lagarde P. *Report on the Convention on the law applicable to contractual obligations*. OL, 1980 C 282/1.
- Grigienė, J. Kai kurie sutartinio teisingumo ypatumai tarptautiniame civiliniame procese. *Jurisprudencija*. 2005, 67(59).
- Grušić, U. Should the connecting factor of the 'engaging place of business' be abolished in european private international law? *International and Comparative Law Quarterly* [interaktyvus]. 2013, 62(1) [žiūrėta 2014-01-30]. <<http://ssrn.com/abstract=2209425>>.
- Grušić, U. *The International Employment Contract: Ideal, Reality and Regulatory Function of European Private International Law of Employment* [interaktyvus]. 2012 [žiūrėta 2014-04-14]. <<http://theses.lse.ac.uk/id/eprint/583>>.
- Harris, J. Contractual Freedom in the Conflict of Laws. *Oxford Journal of Legal Studies* [interaktyvus]. 2000, vol. 20, no. 2 [žiūrėta 2014-04-14]. <<http://ojls.oxfordjournals.org>>.
- Helmut, H. Party Autonomy. *The Rome I Regulation on the Law Applicable to Contractual Obligations, Yearbook of Private International Law* [interaktyvus]. 2008 [žiūrėta 2014-04-14]. <<http://books.google.com>>.
- Hepple, B. A. Conflict of Laws on Employment Relationships within the ECC. K. Lipstein (ed), *Harmonisation of Private International Law by the ECC*, 1978. Jungtinės Karalystės apeliacinio teismo 1971 m. gegužės 7 d. sprendimas byloje *Sayers v International Drilling Co. N.V.*, Nr. [1971] 1 W.L.R. 1176.
- Jungtinės Karalystės darbo tribunolo 2005 m. sausio 14 sprendimas byloje *Shekar v Satyam Computer Services Ltd*, Nr. [2005] I.C.R. 73 [interaktyvus]. [žiūrėta 2014-01-26]. <<http://legalresearch.westlaw.co.uk/>>.
- Jurčys, P.; Goldammer, Y. Romos I reglamento dėl sutartinės prievolės taikytinos teisės projektas: kita to paties medalio pusė? *Justitia*. 2008, 1(67); Max Planck Institute, 2007, p. 244; Helmut, H. *Party Autonomy*.
- Laužikas, E.; Mikelėnas, V.; Nekrošius, V. Civilinio proceso teisė. T. 1. Vilnius: *Justitia*, 2003.
- Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2012 m. birželio 8 d. nutartis priimta civilinėje byloje UAB „Miesto energija“ v. J. A. K., bylos Nr. 3K-3-255/2012.
- Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2007 m. spalio 22 d. nutartis civilinėje byloje UAB „Docpartner“ v. L. V., bylos Nr. 3K-3-415/2007.
- Lietuvos Aukščiausiojo Teismo senato 2000 m. gruodžio 21 d. nutarimu Nr. 28 aprobuota Lietuvos Respublikos teismų praktikos, taikant tarptautinės privatinės teisės normas, apibendrinimo apžvalga. *Teismų praktika*. 2001, 14.
- Magnus, U.; Mankowski, P. *Joint Response to the Green Paper on the conversion of the Rome convention of 1980 on the law applicable to contractual obligations into a community instrument and its modernisation COM (2002) 654 final*

- [interaktyvus]. 2002 [žiūrėta 2014-02-09]. <www.ec.europa.eu>.
- Mankowski, P. Employment Contracts under Article 8 of the Rome I regulation. Ferrari, F.; Leible, S. *Rome I Regulation. The Law Applicable to Contractual Obligations in Europe* [interaktyvus]. 2009 [žiūrėta 2014-01-20]. <<http://books.google.com>>.
- Max Planck Institute for Comparative and International Private Law. *Comments on the European Commission's Proposal for a Regulation of the European Parliament and the Council on the law applicable to contractual obligations ("Rome I")*, 2007.
- Mikelėnas, V. *Tarptautinės privatinės teisės įvadas*. Vilnius: Justitia, 2001.
- Nekrošius, I., et al. *Darbo teisė*. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2008.
- Nekrošius, I., et al. *Lietuvos Respublikos darbo kodekso komentaras. I dalis. Bendrosios nuostatos*. Vilnius: Justitia, 2003.
- Plender, R.; Wilderspin, M. *The European contracts convention: the Rome convention on the choice of law for contracts*. London: Sweet and Maxwell, 2001.
- Symeonides, S. C. *Party Autonomy in Rome I and II from a Comparative Perspective* (October 24, 2010). Convergence and divergence in private international law - liber amicorum.
- Świątkowski, A. M. *European Union Private International Labour Law*. Kraków: WUJ Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, 2012.
- Torga, M. *Party autonomy in private International law as a tool for converging national law* [interaktyvus]. 2013 [žiūrėta 2014-02-09]. <http://www.tf.vu.lt/dokumentai/Admin/Doktorant%C5%B3_konferencija/Torga.pdf>.
- Undžėnas, B. Tarptautiniams darbo santykiams taikytinos teisės problema. *Jurisprudencija*. 2000, 16(8).
- Verhagen, H. L. E. The Tension Between Party Autonomy and European Union Law: Some Observations on Ingmar GB Ltd V Eaton Leonard Technologies Inc. *International and Comparative Law Quarterly* [interaktyvus]. 2002 [žiūrėta 2014-02-09]. <<http://journals.cambridge.org/action/displayAbstract?fromPage=online&aid=1521144>>.
- Vernooij, N. W. Rome I: an update on the law applicable to contractual obligations in Europe. *The Columbia Journal of European Law Online*. [interaktyvus]. 2009, vol. 15 [žiūrėta 2014-04-14]. <<http://www.cjel.net/>>.
- Williams, P. R. The EEC Convention on the Law Applicable to Contractual Obligations. *International and Comparative Law Quarterly* [interaktyvus]. 1986 [žiūrėta 2014-02-12]. <<http://journals.cambridge.org>>.
- Zanobetti, A. Employment contracts and the Rome convention: the Koelzsch ruling of the European court of justice [interaktyvus]. 2011 [žiūrėta 2014-04-01]. <<http://legalresearch.westlaw.co.uk>>.
- Zhang, M. Party Autonomy and Beyond: An International Perspective of Contractual Choice of Law. *Emory International Law Review* [interaktyvus]. 2006, vol. 20 [žiūrėta 2014-02-12]. <<http://ssrn.com/abstract=1084331>>.

Anotacija. Straipsnyje aptariamas Europos Parlamento ir Tarybos reglamente (EB) Nr. 593/2008 dėl sutartiniais santykiams taikytinos teisės (Roma I) įtvirtintas šalių autonomijos principas, suteikiantis galimybę pasirinkti taikytiną teisę darbo teisiniuose santykiuose. Aptariami praktiniai tokio pasirinkimo pavyzdžiai, nurodoma, kaip turi būti pasirinkimas išreikštas, kokie yra nustatyti pasirinkimo apribojimai, taip pat kitos problemos, išskylančios taikant minėtą reglamentą praktikoje.

Reikšminiai žodžiai: darbo teisė, darbo santykiams taikytina teisė, Roma I reglamentas, šalių autonomijos principas.

THE RIGHT TO CHOOSE APPLICABLE LAW IN INDIVIDUAL EMPLOYMENT RELATIONSHIP ACCORDING TO REGULATION “ROME I”

Justinas Usonis

Institute for Social Policy, Lithuania

Augustina Martinėlytė,

Professional law partnership iLAW, Lithuania

Summary. In this paper, the right to choose law applicable to individual employment contracts under Regulation Rome I that replaced the 1980 Convention on the Law Applicable to Contractual Obligations is discussed. The short evolution of the European choice-of-law rules for employment contracts and principle of parties' autonomy is revealed. The Regulation Rome I implementation practices as well as expression of such choice and cases of limitations are analysed in the paper, as well. The following questions that arise from provisions on the law applicable to the employment contracts and a wide scope of application of Rome I Regulation are discussed: 1) Do the parties to the employment contract may choose applicable law of any State?; 2) Is it necessary to have a connection between the contract and the State whose law the parties have chosen to apply?; 3) Is there a need of foreign element in the relationship when choosing other State's law and should it be seen as a foreign element in terms of the Rome I Regulation?; 4) Is the choice of the parties limited to only State law or may it include non-state provisions as well? Practical situations arising from the abovementioned questions are presented in the paper, too.

After analysing individual national laws, case law and doctrine, two types of the interpretation of the principle of autonomy are presented: 1) the first type (which is used in Lithuania and many other European countries), where the parties are completely free and may choose the applicable law, irrespective of the fact that contractual relationship

is related to only one state and the fact that the state whose law is chosen by the parties, has no connection with the employment contract; and 2) the second type (which is used in Poland, Germany), where the parties may exercise the freedom of choice of the contractual relationship only when there is an objective connection with the state which law is chosen. Finally, some states provide that the parties may choose only law of a particular state.

However, it is stressed that parties to an employment contract are free to agree on any law to the extent that the agreement improves upon the mandatory minimum standard of protection set by the objectively applicable law.

Keywords: employment law, choice-of-law rules for employment contracts, Regulation Rome I, party autonomy.

Justinas Usonis, Socialinės politikos institutas. Mokslinių tyrimų kryptys: darbo teisė, ES darbo teisė, socialinė politika.

Augustina Martinėlytė, teisininkė. Mokslinių tyrimų kryptys: tarptautinė teisė, ES darbo teisė.

Justinas Usonis, Institute for Social Policy, Vilnius. Research interests: employment law, EU labour law, social policy.

Augustina Martinėlytė, lawyer. Research interests: international law, EU labour law.